

AWLV-Nieuwsbrief – sept. 2008

Redactie: Joanneke Hees, Robert Hirschel en Martin van Rijn

nummer 23

Van de redactie

In deze A WL V-Nieuwsbrief wederom volop nieuws over de activiteiten van de werkgroep. Er is de afgelopen tijd van alles gebeurd, zoals het langverwachte Forum Hadriani-symposium, een bestuurswisseling en het vervolgonderzoek aan de Frekeweg, waar wederom (vermoedelijk) Vlaardingencultuur uit de grond is gekomen. En dat op een locatie die door de provincie vrij was gegeven, omdat er niets te vinden zou zijn.

Tevens enkele dingen die zeer binnenkort plaatsvinden: een radio-interview over Forum Hadriani en natuurlijk Open Monumentendag. Robert Hirschel heeft een wat oudere vondst weer eens opnieuw bekeken: hij is meer te weten gekomen over een spreukbord afkomstig van West Duyvestein.

Tenslotte ook enkele praktische zaken, zoals het verslag van de Algemene Ledenvergadering: we zoeken nog steeds nieuwe bestuursleden. Wie meldt zich aan?! En de contributie over 2008 moet nog betaald worden.

Forum Hadriani op Radio West

Aanstaande vrijdag 12 september zal Monique Ras worden door Radio West worden geïnterviewd over Forum Hadriani en de resultaten van de recentste opgraving.

Monique heeft met haar Voorburgse bedrijfje Bureau Communiqué, onder meer de Pr en een groot aantal (scholen)rondleidingen gedaan voor de opgraving van het AAC/Projectenbureau. Tevens heeft ze de vormgeving van de poster en flyer voor het symposium over Forum Hadriani voor ons gemaakt. Ze is zeer goed op de hoogte van de nieuwste inzichten over Forum Hadriani, dus het wordt ongetwijfeld een interessant verhaal.

Het interview maakt deel uit van het programma Roukost, van 12.00 tot 14.00 uur. Het wordt waarschijnlijk uitgezonden rond 13.30 uur. Indien u niet in de gelegenheid bent om te luisteren, kunt u het programma ook later beluisteren via de website van Radio TV West: <http://televisie.westonline.nl/tv/programmagemist>.

Joanneke Hees

Open Monumentendag

Zaterdag 13 september a.s. is het weer Open Monumentendag. Het thema van deze dag is dit jaar Sporen. Zo is er in de gemeente Leidschendam-Voorburg naast een zangkorenspoor en een religieus spoor ook een archeologisch spoor.

In samenwerking met de gemeente hebben wij dit laatste thema nader uitgewerkt. De bedoeling is dat men op een step langs een vijftal archeologische locaties (sporen) gaat waar door een van onze leden een toelichting wordt gegeven op hetgeen er is te zien of is gevonden. Het probleem in onze gemeente is natuurlijk dat eigenlijk geen enkel archeologisch spoor meer zichtbaar is. Wel zijn er soms informatiepanelen geplaatst die wat achtergrondinformatie geven. Hoe dat ook zij, er valt in ieder geval wel genoeg te vertellen.

Als u mee wilt stappen, dan dient u zich van tevoren op te geven bij Secret Steps (zie hieronder). Mocht u geen zin hebben in lichamelijke inspanning, dan kunt u gewoon op eigen gelegenheid naar een of meer locaties gaan. In onderstaand schema is in grote lijnen aangegeven wanneer een locatie wordt bezocht. Houd er echter rekening mee dat het programma van de steppers wat uit kan lopen. Voor de steppers gelden de volgende voorwaarden. Geschikt voor volwassenen en kinderen vanaf ca. 10 jaar/1.30 meter. Maximaal 15 personen. Een goede algemene conditie is vereist en hakken zijn niet aan te bevelen. Aangezien een step geen bagagedrager heeft en beide handen nodig zijn voor het stappen, wordt geadviseerd een rugtasje mee te nemen.

Inschrijven vooraf is noodzakelijk via:

info@secretsteps.nl of www.secretsteps.nl.

Voor informatie: Secret Steps: (070) 4450036.

Robert Hirschel

Tijd	Locatie	Activiteit
13.15	Sluiskant voor Petrus en Pauluskerk (Leidschendam)	verzamelen en instructie stappen
13.30		start Steptour
13.45 – 14.00	Kanaal van Corbulo; verzamelen op het Romeinse pad, bij houten brug (Leidschendam)	gids AWLV ter plaatse
14.15 – 14.30	Sijtwende; verzamelen hoek Oosteinde / C. Voorhoevelaan)	gids AWLV ter plaatse
14.45 – 15.00	Park Leeuwesteijn; verzamelen tegenover huis nummer 1 (Voorburg)	gids AWLV ter plaatse
15.30 – 15.45	Schoolstraat; verzamelen binnenterrein naast nr. 23 achter bakkerij Klink (Voorburg)	gids AWLV ter plaatse
16.00 – 16.30	Forum Hadriani; verzamelen Arentsburghlaan bij elektriciteitshuisje (Voorburg)	gids AWLV ter plaatse
		einde steptour
16.45 of 17.15	opstapplaats Hoekenburg	afvaart boot naar Hofwijck en Sluis

Nabeschuiving over de Algemene Ledenvergadering

Woensdag 26 maart jl. was de Algemene Ledenvergadering van onze vereniging. Tien leden en vier bestuursleden hadden de moeite genomen om naar de werkruimte te komen. Hoewel dit aantal niet zo hoog lijkt en wij in feite het liefst eenmaal per jaar al onze leden bijeen willen zien, valt 14 aanwezigen procentueel gezien (20%) nog wel mee. Natuurlijk kende ook deze vergadering weer veel vaste, ieder jaar terugkerende onderdelen die min of meer verplicht moeten worden afgewerkt. Maar een algemene ledenvergadering heeft vooral ook de functie van het uitwisselen van ideeën tussen het bestuur en de leden en vormt bij uitstek de gelegenheid om het bestuur ter verantwoording te roepen en grondig geïnformeerd te worden over het wel en wee van de vereniging. Mogelijk bestaat er bij de leden een zekere angst om al teveel op de voorgrond te treden, vooral als er binnen het bestuur vacatures bestaan. Is het namelijk niet vaak het geval dat als iemand net iets te hard roept, hij meteen wordt uitgenodigd om zitting te nemen in het bestuur om te laten zien dat hij het beter kan? Ook in ons bestuur zijn er vacatures. Door het vertrek van onze penningmeester, Joanneke Hees, die zich aan haar promotieonderzoek wil gaan wijden, is er een vacature voor penningmeester ontstaan. Voorlopig is dat intern opgelost en zal Alexandra Oostdijk deze

essentiële functie vervullen. Daarnaast is er nog een vacature voor veldwerkleider. Helaas heeft het lobbyen door het bestuur nog geen mensen kunnen bewegen een deel van hun tijd te besteden aan het medebesturen van onze vereniging. Wel zijn er enkele mensen bereid gevonden om het bestuur te helpen met het leiden van de vondstverwerkingsavonden en bij de aanschaf van apparatuur.

Een punt dat actief moet worden opgepakt, betreft de ledenwerving. Het bestuur heeft toegezegd zich daar dit verenigingsjaar extra voor in te spannen. Ik doe echter ook een beroep op de leden om mensen enthousiast te maken voor de vereniging. Dat dit moeilijk is, is maar al te goed bekend. Het werven van leden tijdens de open dagen op de opgraving van Forum Hadriani heeft zegge en schrijve 1 nieuw lid opgeleverd en het symposium over Forum Hadriani, hoe enthousiast men daar ook over was, geen enkel. Wij blijven echter doorgaan om onze vereniging onder de aandacht te brengen.

Na het formele deel werd de ledenvergadering afgesloten met een verrassende en boeiende lezing door Karin van den Berg, die iets vertelde over de archeologische maquettes die zij maakt.

Robert Hirschel

Oproep voor nieuwe penningmeester en veldwerkleider!

Sinds de afgelopen ALV bestaat het bestuur nog maar uit vier personen, dus er is dringende behoefte aan versterking. We zoeken nog enthousiaste mensen voor de functies van penningmeester en veldwerkleider. Enige relevante kennis van zaken is natuurlijk wel wenselijk. Mocht u zich geroepen voelen om plaats te nemen in het bestuur, laat het vooral weten!

Contributie

In verband met bestuurswisselingen is helaas het versturen van het betalingsverzoek voor de contributie voor 2008 langer blijven liggen dan wenselijk. Hierbij vindt u alsnog de acceptgiro voor de contributie. Leden die deze nieuwsbrief digitaal ontvangen, krijgen de acceptgiro apart per post toegestuurd. U wordt vriendelijk verzocht deze voor 15 oktober te voldoen op rekening van de werkgroep. Bij voorbaat dank. Overigens wordt de functie van penningmeester momenteel tijdelijk waargenomen door Alexandra Oostdijk.

Joanneke Hees

Symposium Forum Hadriani: Romeinse stad achter de Limes

Zaterdag 19 april vond dan eindelijk het langverwachte symposium over Forum Hadriani plaats in het Mövenpick Hotel te Voorburg. Het symposium was georganiseerd door de Stichting Monument M.A.C./Forum Hadriani – Voorburg (kortweg de Stichting M.A.C.) in samenwerking met de AWLV en Museum Swaensteyn.

Te oordelen aan de vele enthousiaste reacties na afloop was het een groot succes, wat ook af te lezen was aan het aantal deelnemers: de zaal zat met ca. 120 mensen uit alle hoeken van Nederland bijna helemaal vol. Ook vanuit de gemeente Leidschendam-Voorburg was er grote belangstelling voor het onderwerp: er waren drie wethouders aanwezig.

Onder leiding van de dagvoorzitter, professor Jos Bazelmans, hebben negen sprekers hun licht laten schijnen over diverse aspecten van Forum Hadriani in relatie tot de Romeinse limes. Zo kwam niet alleen de historie van de opgravingen van Reuven en Holwerda aan de orde (drs. Joanneke Hees), maar ook de recente onderzoeken van BAAC (drs. Martijn Bink) en

Een volle zaal (foto: Paul Baarslag).

het AAC/Projectenbureau kregen ruim aandacht. Iedereen was natuurlijk erg nieuwsgierig naar de nieuwste resultaten en vondsten, doch opgravingsleider Cees Koot wilde daar jammer genoeg nog niet teveel over kwijt en beperkte zich voornamelijk tot een prehistorisch en geologisch verhaal. Hij wees er wel op dat ook het AAC van plan is om in een later stadium een symposium over Forum Hadriani te organiseren, waarbij we ongetwijfeld veel meer zullen horen over de indrukwekkende vondsten die uit het havenbekken tevoorschijn zijn gekomen.

Professor Nico Roymans en dr. Rien Polak zorgden voor meer algemeen achtergrondverhaal over respectievelijk Nederland in de vroeg-Romeinse tijd (vooral in het Bataafse gebied) en de limes, de Romeinse rijksgrens. Een vergelijking met de andere grote Romeinse stad in Nederland, Ulpia Noviomagus, mocht natuurlijk niet ontbreken: Katja Zee van de gemeente Nijmegen vertelde ons over de recentste inzichten over de Bataafse hoofdstad. Ook de omgeving van Forum Hadriani met de weg- en waterwegen kwam aan bod. Drs. Ab Waasdorp hield een verhaal over de bekende en onbekende wegen in Zuid-Holland, vooral naar aanleiding van de mijlpalen die de afgelopen tien jaar zijn gevonden. Drs. Jan-Willem de Kort vertelde over het recente onderzoek naar het Kanaal van Corbulo in Leidschendam, waar verrassende resultaten uit kwamen. Als laatste spreker tenslotte liet drs. Herre Wynia ons in een zeer inspirerende voordracht – hij stond werkelijk te stuiteren van enthousiasme! – zien hoe we Romeins Nederland, en dan vooral de limes bij Utrecht, op een aantrekkelijke manier zichtbaar kunnen maken voor het grote publiek.

Vragen beantwoorden (foto: Paul Baarslag).

Na een heldere afsluitende samenvatting door dagvoorzitter Jos Bazelmans was er nog gelegenheid tot het stellen van vragen, waarbij sommige mensen in het publiek het de sprekers vrij moeilijk maakten. En toen was iedereen na het uitgebreide lezingenprogramma toch echt wel toe aan een borrel en een Romeins hapje in Museum Swaensteyn, waar nog uitgebreid nagepraat en genetwerkt werd.

Natuurlijk waren er ook bloemen voor de sprekers (foto: Monique Ras).

Als organisatie kijken wij terug op een zeer geslaagde en eventueel voor herhaling vatbare dag! Rest ons nog één ding: het maken van de beloofde symposiumbundel, want die moet er zeker binnenkort nog komen.

Robert Hirschel en Joanneke Hees

Frekeweg te Leidschendam

In april 2008 kreeg de AWLV van WoonInvest en bouwbedrijf Van der Berg de gelegenheid om gedurende een week een opgraving uit te voeren ter plaatse van de Frekeweg. Ter plaatse van een voormalige boerderij en een voormalig gezinsvervangend tehuis zouden ondergrondse parkeerplaatsen worden gerealiseerd met woningen.

Het bouwbedrijf heeft de toplaag alsmede een deel van de veenlaag verwijderd. De zandlaag onder de veenlaag is intact gebleven. Het bouwterrein is door Martin in kwadranten verdeeld, waarna diverse kwadranten met de hand zijn verdiept tot op het zand. Tevens is in het weekend een sleuf getrokken en is de top van het zandpakket onder de veenlaag ingemeten.

De gravers in actie (foto's: Martin van Rijn).

De vondsten waren buiten verwachting. Wegens de (zeer) grote kans op vondsten en de dreigende aanleg van de parkeerkerder is door diverse leden ook in de avonduren gegraven. In totaal is het volgende gevonden: 395 aardewerkfragmenten (7145 gram) van diverse soorten, waarvan diverse scherven waren voorzien van versiering met gaatjes,

27,2 kg botmateriaal (met diverse tanden), 14 vuursteenfragmenten, 1 maasei, 7 kiezelstenen, 1 stuk graniet van 550 gram en 2 grote stukken leem. Al deze vondsten zijn wellicht afkomstig van de Vlaardingencultuur.

Groot deel van een pot (foto: Martin van Rijn).

Wat wel zeer fraai is dat uit de diverse scherven de helft van een grote pot (ca. 40 cm hoog) voorzien van versiering, compleet met rand en bodem, in elkaar kon worden gezet.

Sommige aardewerkscherven zijn bij het drogen verloren gegaan, aangezien ze bij het drogen als poeder uit elkaar vielen. Veel aardewerkscherven zijn daarom ook geconserveerd om verdere afbrokkeling te voorkomen. De vondsten moeten nog goed worden bestudeerd. De AWLV is nog op zoek naar deskundigen (met name over de Vlaardingencultuur) die de prehistorische aardewerkscherven kunnen determineren en die iets kunnen vertellen over het botmateriaal.

Martin van Rijn

Proefsleuf M. Emantslaan

In juli 2008 zijn door Archeomedia in opdracht van de gemeente twee proefsleuven gegraven met een totale lengte van 130 meter ter plaatse van een grasveld aan de M. Emantslaan.

Wegens de voorgenomen aanleg van een ondergrondse parkeergarage moest er eerst een archeologisch onderzoek worden uitgevoerd. Een sleuf bevond zich haaks op de strandwal met aan de kopse kanten nog een laagje veen. In de top van de strandwal zijn eigenlijk geen bijzonderheden waargenomen, noch onder de nog aanwezige veenlaag.

Een van de proefsleuven (foto: Martin van Rijn).

Het was wel zeer opmerkelijk dat ter plaatse van dit grasveld opnieuw een huisvuillaag (bleek later sterk verontreinigd te zijn met zware metalen) van 0,5 tot ca. 1,4 m onder maaiveld aanwezig was. De vondsten uit deze huisvuillaag (zeer veel aardewerkscherven, twee tandenborstels, een kleipijp, een hele theepot, zalfpotjes, twee zoutvaatjes, medicijnflesjes, etc.) geven een datering van begin 1900. De vondsten komen zeer goed overeen met de vele vondsten die de gemeente en de AWLV hebben gedaan bij het verwijderen van een huisvuillaag in Sijtwende, deelgebied 5, in 1998 en een huisvuillaag aan de Plaspoelkade die in 2007 is gesaneerd.

Martin van Rijn

Middeleeuwen in Leidschendam

Gedurende het weekend van 28 en 29 juni stond het Zijdepark naast Leidsenhage geheel in het teken van de Middeleeuwen. In het park was een heus middeleeuws tentenkamp opgeslagen.

Het evenement was georganiseerd door de stichting La Bombarde, een middeleeuwse re-enactmentgroep. De nadruk lag op de periode rond de 15e eeuw. Behalve La Bombarde gaf een groot aantal andere groepen acte de présence.

Er was van alles te zien: ridders, jonkvrouwen, een smid, houtbewerker, pottenbakker en muzikanten. Er werd middeleeuws gekookt en jong en oud kon zijn talenten op het gebied van boogschieten laten zien. Voor de liefhebbers waren er allerlei replica's te koop, zoals glaswerk en pijlen en bogen.

Ridders en soldaten in slagorde (foto: Joanneke Hees).

Maar het hoogtepunt was wel de veldslag: na beschietingen over en weer met de blijde, kanonnen en een pijlenregen stelden de ridders en soldaten zich in (min of meer) slagorde op om elkaar te lijf te gaan. Natuurlijk niet in die grote aantallen als in het echt, maar het gaf toch een aardige indruk. Ook erg leuk was de kinderveldslag die daarna volgde: de kinderen kregen staven van schuimrubber en mochten zich daarmee bewapend uitleven op de geharnaste ridders, geweldig natuurlijk. Het was jammer dat het niet zo heel druk was, wat deels werd veroorzaakt door het niet meewerkende weer, maar persoonlijk heb ik een hele leuke middag gehad. Een goed initiatief! Wellicht wordt het nog eens herhaald in Leidschendam. Voor meer foto's kunt u kijken op www.middeleeuws-leidschendam.nl.

Joanneke Hees

Voorzitter AWLV: Kees van der Brugge
Oostvlietweg 12 B, 2266 BL Leidschendam
070-3272859

Secretariaat: mr Robert Hirschel
Rodelaan 155, 2272 SB Voorburg
070-3862998

Werkruimte: Van Naeltwijckstraat 9a,
2274 NV Voorburg
Werkavonden woensdag vanaf 20.00 uur.

E-mail adres van de redactie:
joanneke.hees@gmail.com